

STANISŁAW KOSMYNKA
Łódź
ORCID: 0000-0003-4131-4762

Islamofobia w Hiszpanii

Współczesne przejawy na tle retroaktywnych archetypów

Wprowadzenie

Postawy niechętnie imigrantom, a zwłaszcza przybyszom o odmiennej religii, kulturze czy kolorze skóry są coraz bardziej widoczne w społeczeństwach Starego Kontynentu i nie tylko zresztą tam. Podsyca je i zaostrza narracja prowadzona przez populistyczne i nacjonalistyczne ugrupowania polityczne, które ugruntowują swoją siłę, oddziałując na społeczne lęki i stygmatyzując „obcych”, m.in. muzułmanów. Jeden z filarów tej wrogości stanowi stereotypowe łączenie ich z ekstremizmem dżihadystycznym oraz obawa przed kulturą odmiennością. Wzrost notowań partii radykalnie prawicowych w Europie (np. Zjednoczenie Narodowe we Francji czy Alternatywa dla Niemiec) nie pozostaje bez związku z prowadzoną przez te i inne pokrewne ugrupowania polityczne retoryką antyimigrancką. Z badań prowadzonych w ciągu ostatniej dekady m.in. we Francji, Wielkiej Brytanii, Niemczech czy Szwecji wynika, że pokaźny odsetek respondentów postrzegał wyznawców islamu (zarówno imigrantów, jak i kolejne ich pokolenia) w kategoriach zagrożenia i problemu dla Europy, nie tylko stygmatyzując ich jako potencjalnych terrorystów, ale żywiąc przekonanie o aksjologicznej i normatywnej niemożności zintegrowania ich z wartościami społeczeństw demokratycznych i liberalnych (Abdelkader 2017: 32-40).

W ostatnich latach nastroje te są dostrzegalne także w Hiszpanii. Jest ona w tym kontekście w pewnym sensie przykładem wyjątkowym, dlatego warto podjąć refleksję nad nierzadkimi tam w ostatniej dekadzie przypadkami islamofobii. Należy však przypomnieć, że żadne inne państwo w Europie nie jest tak mocno splecione z cywilizacją islamu, którego zapoczątkowana w 711 r. wielowiekowa obecność w ogromnym stopniu zaważyła na dziejach tej części

Półwyspu Iberyjskiego¹. W XX w. przemiana demokratyczna, która nastąpiła po śmierci gen. Franco i zakończeniu dyktatury, a także proces integracji europejskiej stały się filarami przeobrażeń społecznych i kulturowych: państwo, z którego we wcześniejszych stuleciach wyruszało tysiące imigrantów politycznych i ekonomicznych, okazało się atrakcyjnym obszarem docelowym dla dużych grup przybyszów z różnych zakątków świata. W ciągu ostatnich dekad Hiszpania stawała się w coraz większym stopniu państwem wielokulturowym, bogatym różnorodnością, a zarazem obfitującym w istniejące na tym tle wielopłaszczyznowe wyzwania (Kosmynka 2020: 120; Kosmynka 2024: 73-74). Są one udziałem m.in. wyznawców islamu. Według danych z końca 2024 r. w Hiszpanii w owym czasie żyło ponad 2,5 mln muzułmanów, co stanowi około 5% populacji państwa (*Estudio demográfico de la población...* 2023). Są to nie tylko imigranci *sensu stricto*, ale też ich drugie i trzecie pokolenie, a więc osoby, które przyszły na świat na Półwyspie Iberyjskim, legitymujące się już hiszpańskim obywatelstwem.

Głównym zamierzeniem niniejszego artykułu jest ukazanie przejawów i katalizatorów rozwoju zjawiska islamofobii w Hiszpanii w ostatnich latach, a także jego odniesienie zarówno do (post)imigracyjnych środowisk wyznawców islamu aktualnie, jak i do sporów o pamięć historyczną, dotyczących konstytutywnego dla hiszpańskiej tożsamości procesu rekonkwisty. Podstawowe założenie tej analizy wskazuje, że jakkolwiek rozbieżności w ocenie wątków pamięci historycznej w odniesieniu do rekonkwisty, a zwłaszcza jej ostatniego etapu (zajęcia obszaru współczesnej Andaluzji i zdobycia Granady w 1492 r.) odgrywają poboczną rolę w widocznym w ostatnich latach nasileniu postaw islamofobicznych w Hiszpanii, przejawy wrogości wobec muzułmanów pozostają skorelowane z zakorzenioną w zbiorowym imaginariusz nieufnością wobec symbolicznej figury „Maura”. Co więcej, uprzedzenia te stanowią jeden z fundamentalnych elementów narracji radykalnie prawicowej partii *Vox*, która podsyca obawy przed „obcymi”. W tym zakresie zostały sformułowane następujące pytania badawcze:

1. Jakież są przejawy islamofobii w Hiszpanii i czy istnieje zależność między nimi a stosunkiem do pamięci historycznej?
2. Czym charakteryzuje się dyskurs środowisk prezentujących nieprzychylną postawę wobec muzułmanów?
3. Jakież są główne inicjatywy wychodzące naprzeciw temu zjawisku?

W toku zbierania materiałów do tego opracowania wyjątkowo cenne okazały się wyjazdy badawcze do Andaluzji (Granada i Malaga) zrealizowane w la-

¹ Również Portugalia stanowiła część ówczesnego imperium muzułmańskiego, jednak władanie to trwało tam krócej, do połowy XIII w.

tach 2021–2023 i w 2026 r. w celu zastosowania metody analizy dokumentów i raportów. W ich trakcie zostały przeprowadzone kwerendy biblioteczne i wizyty studyjne w ośrodkach akademickich, organizacjach prowadzących dialog międzykulturowy i świadczących wsparcie dla imigrantów (*Observatorio Andalusi, Centro Internacional de Formación de Autoridades y Líderes – CIFAL* w Maladze, uniwersytety w Maladze i w Granadzie). W tekście posłużono się również elementami metody analizy dyskursu politycznego (wypowiedzi polityków partii *Vox*). Jego badanie koncentruje się przede wszystkim na ukazaniu naznaczonych określoną ideologią środków publicznego komunikowania się (na płaszczyźnie werbalnej lub za pomocą tekstu) z adresatami przekazu, co jest motywowane dążeniem do utrzymania lub przejęcia władzy; stanowi zatem narzędzie wywierania wpływu (van Dijk 2002: 210-223), w którym szczególne znaczenie mają formy stylistyczne: słownictwo, sformułowania itp. (Dummire 2012: 735-751).

Analizując zjawisko islamofobii warto doprecyzować to pojęcie. Jego konceptualizacja obejmuje kilka płaszczyzn. Monika Bobako trafnie zauważa, że jest ona „nie tylko (...) dominującą obecnie odmianą ksenofobii, ale również stała się wyróżnionym kodem, w którym – poprzez antyislamskie projekcje – wyrażane są główne niepokoje, sprzeczności i resentymenty obecne w europejskich społeczeństwach” (Bobako 2017: 41). W ramy tego pojęcia wpisują się mechanizmy dyskryminacji i wykluczenia, a zarazem stygmatyzowania „obcego”, którym są w tym przypadku muzułmanie, postrzegani przez negatywnie konotowany system wartości, zachowań, stylu życia i cech grupowych (tamże: 41; 159). Wśród przekonań konstytutywnych dla tych postaw zwracają szczególną uwagę następujące opinie dotyczące islamu i jego wyznawców:

- jest monolitem, który nie podlega przemianom;
- różni się aksjologicznie od innych religii i kultur;
- odbiega zasadniczo od wartości i norm Zachodu, wobec którego jest wrogi (zarazem też barbarzyński, prymitywny, mizoginiczny);
- charakteryzuje się immanentną skłonnością do stosowania przemocy;
- zachodzi w nim nierozzerwalny związek pomiędzy sferami religii i polityki;
- zważywszy na powyższe przekonania można, a nawet należy uzasadnić i usprawiedliwić praktyki dyskryminacyjne w stosunku do muzułmanów i związaną z nimi wrogość w stosunku do tych środowisk (Aparicio Gómez 2020).

Islamofobia stanowi zatem rodzaj imaginarium, naznaczającego piętnem przedstawicieli religii budzącej zbiorowe lęki, niezrozumienie i uprzedzenia. Jej istotę stanowią praktyki dyskryminacyjne motywowane kwestiami dotyczą-

cymi konkretnego wyznania, co czyni ją pojęciem węższym i bardziej sprecyzowanym niż uprzedzenia o charakterze rasistowskim czy ksenofobicznym (Gonzalez Ortega 2022: 9). Jest podsycana przez negatywne stereotypy, stanowiące wyraz kognitywnych uproszczeń, odnoszących się do „obcych”, których obecność w pejzażu społecznym jest przedstawiana w kategorii zagrożeń ignorowanych przez liberalne elity, motywowane tzw. poprawnością polityczną.

Problem islamofobii we współczesnej Hiszpanii

Jak wspomniano, przejawy niechęci i nienawiści wobec odmiennych kulturowo i religijnie cudzoziemców (imigrantów, uchodźców) są widoczne w wielu państwach. Muzułmanie wraz ze społecznością romską są środowiskami, które w największym stopniu i najczęściej odczuwają dyskryminację i stygmatyzację społeczną, również w Hiszpanii (Campos Gómez, Mas Zamora, Vicente Giménez 2019: 89-120). Na przestrzeni minionych lat niechęć do wyznawców islamu wzrosła, co jest wynikiem uprzedzeń, na które rzutują: stereotypowe kojarzenie tych grup imigrantów i ich następnych pokoleń z ekstremizmem dżihadystycznym, ideologia radykalnej prawicy (szczególnie partii *Vox*), a także uproszczony, jednostronny obraz tych środowisk, obecny w środkach masowego przekazu, zwłaszcza w przestrzeni wirtualnej: w serwisach społecznościowych, na forach, w komunikatorach itp. (*9 de cada 10 musulmanes...* 2020). Kultura, wartości i styl życia muzułmanów są postrzegane przez sympatyków partii *Vox* i osoby o poglądach ksenofobicznych za niekompatybilne z demokracją i kulturą europejską. Światopogląd ten uzasadniają przypadki niechęci do integracji i przejawy odrębności kulturowej niektórych środowisk imigracyjnych. Co ciekawe, Victor Climent Sanjuan i Mirian Montaner Goetzenberger przywołują badania, które przeczą obiegowym opiniom, jakoby społeczeństwo Hiszpanii było bardziej otwarte i tolerancyjne na tle innych państw europejskich (Climent Sanjuan, Montaner Goetzenberger 2020: 918).

Z innych badań, przeprowadzonych również w 2020 r. zarówno wśród muzułmanów, jak i osób niewyznających tej religii, wynikało, że islamofobia była zauważalna w hiszpańskim społeczeństwie przez ponad 82% respondentów (*Encuesta sobre la intolerancia...* 2020). Jej symptomy odzwierciedlało nierówne traktowanie muzułmanów na rynku pracy, a także w różnych sferach życia: w edukacji, służbie zdrowia, w sytuacjach prób wynajęcia mieszkania itp. Wyznawcy islamu spotykali się wielokrotnie z różnego rodzaju przejawami niechęci. Co paradoksalne, postrzegano te grupy częstokroć jako źle nastawione do procesu integracji, izolujące się, a zarazem rzadko podejmowano próby

wejścia w codzienne interakcje z jej przedstawicielami. Przypadki nierównego traktowania na rynku pracy są łatwo dostrzegalne w odniesieniu do kobiet noszących tradycyjne stroje. Doświadczające tego muzułmanki słyszą na rozmowach o pracę uwagi typu: „Masz dobre CV, ale nie możesz nosić chusty” (Pinzón Triana 2025). Zakładanie *hidżabu* skutkuje w wielu sytuacjach stygmatyzacją społeczną. Jej ilustrację stanowią losy 28-letniej wykształconej Afganki Somajji Anwary, która po opuszczeniu rządzonego przez talibów Afganistanu przez długi czas bezskutecznie poszukiwała zatrudnienia w Hiszpanii, słysząc podczas rozmów kwalifikacyjnych komentarze powyższego typu (tamże).

Marokańskie Stowarzyszenie na rzecz Integracji Imigrantów (*Asociación Marroquí para la Integración de Inmigrantes*) informowało w 2014 r., że na podstawie badania, które objęło 584 mieszkających w Hiszpanii muzułmanów w wieku 28–65 lat, aż 47,5% ankietowanych wskazywało, że przynajmniej raz doświadczyli różnego rodzaju ataków o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym; z tego jedynie 6% przypadków zostało zgłoszonych policji (*Casi la mitad del los musulmanes...* 2024). Tendencja ta utrzymywała się w też w kolejnych latach; z danych z 2021 r. wynika, że aż 89% ofiar incydentów tego rodzaju nie zawiadomiło organów ścigania (*Tus derechos frente al odio...* 2023: 14-15).

Trzeba podkreślić, że postawy islamofobiczne znacząco nasiliły się w połowie drugiej dekady XXI w. (*Resultados sobre la intolerancia...* 2020). Podczas gdy w 2014 r. na terenie Hiszpanii ujawnionych zostało 49 zdarzeń tego rodzaju, rok później było ich aż 278. Były to przypadki przemocy werbalnej i fizycznej z powodu narodowości i religii, akty wandalizmu wymierzone w ośrodki kultu, agresja wobec muzułmanek ubranych w tradycyjną odzież, różnego rodzaju przejawy nienawiści w stosunku do uchodźców czy wroga wyznawcom islamu narracja polityczna (Contreras Mazarío 2026: 97). Największa liczba takich zachowań miała miejsce w Katalonii, regionie Walencji, Kraju Basków, okręgu stołecznym i w Andaluzji. W 2022 r. ofiarami napaści byli w przeważającym stopniu mężczyźni (blisko 60%) między 26. a 40. rokiem życia. Prawie 61% z nich posiadało obywatelstwo hiszpańskie od urodzenia lub było naturalizowanych, a ok. 10% było imigrantami pochodzącymi z Maroka (*Tus derechos frente al odio...* 2023: 14-15).

Warto przytoczyć dane dotyczące przejawów niechęci wobec muzułmanów, zarejestrowanych zimą i wiosną 2024 r. przez Obserwatorium na rzecz Wolności Religijnej i Świadomości (*Observatorio para la Libertad Religiosa y Conciencia – OLRC*) (*El OLRC documenta siete...* 2024). W styczniu 2024 r. w miejscowości Lérida (Katalonia) oprotestowano projekt budowy sali modlitewnej dla wyznawców islamu. W lutym w Pampelunie uniemożliwiono wykonywanie pracy kobiecie noszącej chustę. W marcu w jednej ze szkół na

Balearach pojawił się napis: „Śmierć islamowi!” W kwietniu miał miejsce akt wandalizmu wymierzony w meczet w Nawarze. W tym samym miesiącu społeczność muzułmańska w Melilli wyraziła sprzeciw wobec treści zawartych w jednym z dokumentów policyjnych, z których wynikało, że istnieje związek między islamem a skłonnością do popełniania przestępstw.

Znamienne, że znacznie częstsze od aktów przemocy bezpośredniej są przejawy nienawiści o charakterze werbalnym, dla których bardzo ważny, wręcz podstawowy kanał ekspresji stanowi przestrzeń wirtualna. We wrześniu 2023 r. sąd w Maladze orzekł wyrok skazujący (kara pozbawienia wolności, sankcje finansowe, kilkuletni zakaz pracy w sektorze edukacji) dla siedmiu osób, które zostały uznane za winne szerzenia nienawiści do małoletnich imigrantów w Melilli za pośrednictwem serwisów społecznościowych. Orzeczenie to było przełomowe w zakresie walki z mową nienawiści; stanowiło odzwierciedlenie zapisów prawnych penalizujących takie czyny, a jednocześnie zwróciło uwagę na znaczenie tego problemu. Oto przykłady niektórych (łagodniejszych, pozbawionych wulgaryzmów) treści zamieszczonych w internecie przez skazanych:

- „Są wszędzie, jak szczury, tak, szczury. Okradają nas, napadają, niszczą wszystko co im wpadnie w ręce. Wydajemy na nich pieniądze, ale po co?”;
- „Trzeba nimi trochę potrząsnąć, żeby przeszła im ochota na to, co do nich nie należy”;
- „Musimy się zorganizować i patrolować dzielnice. (...) Rozumieją tylko prawo siły”;
- „Musimy oczyścić ulice swoimi metodami”;
- „Trzeba ich przyłapać na gorącym uczynku, porządnie im wtłuc, a potem zadzwonić na policję, żeby ich zabrali” (*Condenan a penas de prisión...* 2023, tłum. własne).

W tym samym 2023 r. sąd w Barcelonie uznał kierowcę autobusu miejskiego za winnego napaści fizycznej i słownej na pochodzącą z Maghrebu kobietą podróżującą wraz z trójką dzieci. Mężczyzna siłą usunął te osoby ze środka transportu, kierując w ich stronę stek wyzwisk (*Tus derechos frente al odio...* 2023: 56-57). Wśród wulgarnych epitetów było też mające w języku hiszpańskim pejoratywne konotacje określenie *moro* (Maur).

Warto dodać, że hiszpańska policja nie publikowała wcześniej danych dotyczących motywowanych nienawiścią naruszeń prawa o charakterze islamofobicznym. Dopiero w 2024 r. wprowadzono regulacje przewidujące sporządzanie corocznych raportów w kwestii tego rodzaju naruszeń prawa. Dane publikowały jednak w poprzednich latach różne organizacje, takie jak np. Ob-

serwatorium Andaluzyjskie (*Observatorio Andalusí*), Obywatelska Platforma przeciwko Islamofobii (*Plataforma Ciudadana contra la Islamofobia*), Hiszpańskie Obserwatorium Rasizmu i Ksenofobii (*Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia* – OBERAXE). Organizacje te monitorują przypadki wrogości, agresji i dyskryminacji w stosunku do muzułmanów oraz *en bloc* do osób odmiennego pochodzenia.

Spór o pamięć historyczną *Al-Ándalus* – święto *la Toma* w Granadzie

Jakkolwiek stosunek do imigracji oraz różnorodnych przejawów wielokulturowości w pejzażu społecznym współczesnej Hiszpanii odgrywa w kontekście tych postaw główną rolę, nie sposób nie wspomnieć o roli pamięci historycznej, której niejednoznaczność interpretacyjna bywa okazją do zamanifestowania skrajnie odmiennego punktu widzenia różnych środowisk. Upamiętnianie wydarzeń historycznych sprzyja wyrażaniu, z jednej strony, postaw nacjonalistycznych bliskich resentymentom postfrankistowskim, z drugiej zaś – zaprotestowaniu przeciwko selektywnej i uproszczonej interpretacji procesów oraz wydarzeń z odległej przeszłości. Okazją do zamanifestowania takich postaw są coroczne obchody zdobycia Granady, nawiązujące do ostatniego etapu rekonkwisty, zakończonego w 1492 r.

Nie sposób zrozumieć materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego Hiszpanii i jej tkanki społecznej bez odniesień do wielowiekowej obecności berberyjskiego islamu na Półwyspie Iberyjskim, zapoczątkowanej w 711 r. Kolejne stulecia, które charakteryzowały zarówno okresy współistnienia (hiszp. *convivencia*), jak i antagonizmu, z biegiem czasu ulegały procesom mitologizacji, często o charakterze retroaktywnym. Berberyjskie władanie dużą częścią Półwyspu Iberyjskiego przyniosło, jak wiadomo, nie tylko skutki polityczne, ale także wywarło bogaty i wielopłaszczyznowy wpływ na życie społeczne i kulturowe mieszkańców tego obszaru. Konflikty i sojusze tamtego okresu nie zawsze przebiegały, jak przyjęło się uważać, wzdłuż osi zróżnicowania religijnego. Sięgająca do XIX w. mitologizacja obejmowała uproszczenia zarówno odnoszące się do idei harmonijnej koegzystencji międzyreligijnej i międzykulturowej, jak też do percepcji minionego okresu w kategorii permanentnego konfliktu islamu z chrześcijaństwem. Są to, jak podkreślono, zagadnienia odnoszące się do pamięci historycznej i niejednoznacznej jej oceny oraz interpretacji, których spektrum nie mieści się w ramach niniejszej analizy. Ich omówieniu zostało poświęconych wiele interesujących opracowań o charakterze naukowym i popularnonaukowym (de Arístegui 2005; Fanuul 2002; Gómez

García 2011: 325-374; Lipczak 2020). Odnoszą się one m.in. do utrwalenia stereotypowych i rozbieżnych wizerunków: romantyzowania okresu *Al-Ándalus*, a także do źródeł płaszczyzny konotacyjnej, obejmującej ugruntowaną przez stulecia ikoniczną figurę „dzikiego i okrutnego Maura”, symbolizującego archetypiczny obraz zagrożeń. „Maurofobia” wyraźnie dominowała jednak nad „maurofilią”, akcentując komponent obcości i wieloaspektowych wyzwań dla bezpieczeństwa (Álvarez-Miranda, Eseverri-Mayer 2024: 29-30).

Granada jest w tym kontekście miejscem symbolicznym. Środowiskom reprezentującym hiszpańską prawicę oraz jej sympatykom bliska jest idea postrzegania zdobycia miasta jako zwieńczenia procesu rekonkwisty: „odzyskania Hiszpanii z rąk najeźdźców”, zjednoczenia i unifikacji państwa pod berłem królów katolickich. Dyskurs taki znamionuje np. część członków Partii Ludowej, a szczególnie przedstawicieli partii *Vox*. Jej politycy „(...) chętnie przywołują postać patrona Hiszpanii św. Jakuba, stylizowanego w minionych epokach na symbol rekonkwisty – «pogromcę Maurów» (*Santiago Matamoros*). Innym przykładem takiego podejścia do złożoności dziejów Hiszpanii, a szczególnie jej południa, była inicjatywa radnych tego ugrupowania, która zaowocowała usunięciem w miasteczku Cadrete w Aragonii pomnika jednego z muzułmańskich władców, Abd ar-Rahmana III, którego rządy przyczyniły się do rozwoju regionu” (Kosmynka 2021: 94; Sasot 2019). Narracja *Vox*-u wielokrotnie *expressis verbis* łączy islam z terroryzmem dżihadystycznym, podsycając niechęć zwłaszcza do imigrantów wyznających tę religię (Cheddadi El Haddad 2024: 6; Dieste-Muñoz, Tena Sanz 2024). Oto jeden z przykładów ilustrujących tego rodzaju stanowisko: „Trafiło tutaj wielu kandydatów na terrorystów (...). Otwarto tu drzwi tysiącom osób o kulturze niespójnej z naszą (...) Niespójną z demokracją, prawami kobiet i osób homoseksualnych (...). Są tu ludzie, którzy otworzyli drzwi dla islamskiej imigracji, która nie szanuje kobiet ani osób homoseksualnych” (*Vox, Programa electoral...* 2021, tłum. własne). Warto przywołać także wypowiedź deputowanego z ramienia *Vox*-u Joaquina Roblesa z czerwca 2025 r. w parlamencie, będącą repliką na piętnowanie mowy nienawiści i rasizmu: „Ludzie boją się być potrąceni na przejściu dla pieszych, boją się samotnych wilków, którzy dokonają masakry na dyskotecy, dżihadu, że stracą tradycyjny styl życia, że nie będą mogli wyjść wieczorem z domu w swojej dzielnicy. (...) Hiszpania narodziła się w kontrze do islamu. Taka jest natura naszego kraju” (*„España se constituye frente...”* 2025, tłum. własne).

Z tych i wielu innych wypowiedzi wynika zatem, że partia *Vox* upatruje w muzułmanach zagrożenie dla tożsamości europejskiej i jej kultury. Zarazem nakreśla obraz odwiecznego antagonizmu między islamem a chrześcijaństwem, którego Hiszpania była głównym protagonistą. Frazeologia ta znajdowała nie-

jednokrotnie wyraz w wypowiedziach przedstawicieli ugrupowania: „(...) ocailiśmy Europę przed islamem dzięki siedmiu wiekom rekonkwisty” (Cheddadi El Haddad 2024: 7, tłum. własne); „proces islamizacji Europy prowadzi do podkopywania podstaw cywilizacji europejskiej” (tamże, tłum. własne).

Cheddadi El Haddad trafnie zauważa, że *Vox* bazuje swój dyskurs na dychotomii określającej konflikt między wrogami/najeźdźcami a prawowitymi mieszkańcami Hiszpanii (a także Europy), jak również prezentuje islam w kategoriach ekstremistycznej ideologii, która od wieków zagraża Europie. Według takiego przekazu muzułmańscy imigranci oddziałują obecnie destrukcyjnie na społeczeństwa Hiszpanii i innych państw (tamże: 8). Retoryka tego rodzaju jest nierozzerwalnie spleciona z selektywną i jednowymiarową interpretacją procesu rekonkwisty i hiszpańskiej tożsamości oraz równie uproszczonym wyobrażeniem na temat islamu. *Vox* odwołuje się do utrwalonej w przeszłości w zbiorowym imaginarium antynomii „swój” – „obcy”: Hiszpan/Europejczyk/chrześcijanin (a przynajmniej osoba ukształtowana przez określony system wartości) *versus* Maur/muzułmanin/barbarzyńca. Nawiązania do takich kategoryzacji znajdują wyraz we wspomnianych wypowiedziach polityków *Vox*-u, jak również licznych komentarzach i postach zamieszczanych przez osoby niebędące politykami w przestrzeni wirtualnej. Dodajmy, że jesienią 2025 r. odnotowano sondażowy wzrost poparcia dla tego ugrupowania, szacowanego na 16%, co stanowiło najlepszy wynik od 2023 r. (Vallejo Espinar 2025). Partii udało się nie tylko utrzymać poparcie wyborców, którym bliski jest jej przekaz, ale także sukcesywnie poszerzać bazę sympatyków o osoby młode, nastawione „antysystemowo”: głównie mężczyzn, choć również z rosnącym odsetkiem młodych kobiet. Co znamienne, dla ok. 47% wyborców *Vox*-u imigracja stanowi jeden w głównych problemów Hiszpanii (tamże). Dane te obrazują znamienne także dla innych państw europejskich tendencje konsolidowania poparcia dla ugrupowań „antysystemowych” o charakterze radykalnie prawicowym.

Zgoła odmienną perspektywę stosunku do przeszłości reprezentują nie tylko salaficki muzułmanie (również mitologizujący, choć krańcowo odmiennie, koncept *Al-Ándalus*), ale również środowiska liberalne, dla których upadek Granady oznaczał *de facto* kres Hiszpanii wielokulturowej, różnorodnej i unikatowej, co w kolejnych dziesięcioleciach przypieczętowały prześladowania religijne i ostateczne wypędzenie z Hiszpanii muzułmanów, a także żydów. Interesującym przykładem nie tylko niejednoznacznej, ale zarazem skrajnie różnej oceny odległych historycznie wydarzeń jest święto *La Toma* – uroczystość upamiętniająca zdobycie („przejęcie”) w 1492 r. Granady przez wojska katolickie, co zakończyło i ostatecznie domknęło proces rekonkwisty.

Rokrocznie 2 stycznia dla uczczenia tamtych wydarzeń organizowane są w tym mieście uroczysci m.in. z udziałem władz miasta i wojska. Odbývają się one w przestrzeni otwartej, a także we wnętrzach Katedry, w kaplicy królewskiej, gdzie są pochowani władcy: Izabela Katolicka i Ferdynand Aragoński. W minionych latach niejednokrotnie obchody zdobycia Granady miały charakter polaryzujący. Pojawiali się na nich manifestanci o poglądach nacjonalistycznych, głoszący hasła wrogie wyraźnie obecnym w części regionów Hiszpanii tendencjom separatystycznym, a także niechętnie imigrantom, w tym szczególnie wyznawcom islamu. Komentatorzy i publicyści, którym bliski jest tego rodzaju światopogląd kierują przy okazji, szczególnie pod adresem środowisk lewicowych, oskarżenia o „brak patriotyzmu”, podkreślając, że „powstanie Hiszpanii dokonało się w walce przeciwko islamowi” oraz że „należy dziękować królom katolickim za wyrzucenie religii, która zniewala kobiety” (Moguer 2025, tłum. własne). Na uroczystościach są także obecni demonstranci o innych poglądach, wyrażający opinię, że „nie ma powodów do świętowania”, ponieważ rekonkwista i upadek Granady stanowiły mroczny okres w historii Hiszpanii, oznaczały rozlew krwi i prześladowania osób odmiennej religii (López 2019). Krytycy obchodów tej uroczystości podkreślają zarazem, że stała się ona okazją do zmanifestowania poglądów nacjonalistycznych i ksenofobicznych.

Warto w tym kontekście dodać, że przeciwko narracji środowisk prawicowych, dotyczących święta *La Toma*, od wielu już lat protestuje stowarzyszenie „Granada Otwarta” (*Granada Abierta*). Opowiadając się przeciwko celebracjom związanym ze zdobyciem miasta, jej członkowie argumentują, że „rokrocznie uczestniczą w nich radykałowie, którzy obrażają imigrantów. (...) Królowie katolicy nie dotrzymali warunków kapitulacji, w konsekwencji czego tysiące mieszkańców Granady wyrzucono z powodu ich odmiennego wyznania. (...) Dlaczego obecnie *La Toma* nie może być uroczystością świecką i okazją do wyrażania tolerancji?” (Rodríguez 2025, tłum. własne). W 2025 r. podczas obchodów *La Toma* członkowie organizacji wezwali burmistrz miasta do odczytania manifestu na rzecz współistnienia międzykulturowego i koncyliacji, a zarazem wyrazili pragnienie, aby święto 2 stycznia zostało zastąpione uroczystością odbywającą się 26 maja, upamiętniającą straconą w XIX w. Mariannę Pinedę, konspiratorkę sprzeciwiającą się absolutyzmowi. Postać ta symbolizuje wartości liberalne – wolność i prawo do wyrażania własnych przekonań. Napięcia towarzyszące świętowaniu *La Toma* unaoczniają zatem, że pamięć o tak odległych wydarzeniach i nawiązujące do nich uroczystości, dotyczące historii nie tylko Granady i Andaluzji, ale Hiszpanii *en bloc*, miewają charakter polaryzujący i wywołują przeciwstawne emocje, które są obecne także w przestrzeni wirtualnej.

Co ciekawe, we wspomnianych obchodach można dostrzec rezonans napięć i konfliktów międzynarodowych. Rozpoczęta jesienią 2023 r. operacja w strefie Gazy podsyca nastroje antyizraelskie w wielu częściach świata, w tym także w Hiszpanii. Tak np. w 2024 r. liczba przejawów antysemityzmu w porównaniu z poprzednim rokiem wzrosła aż o ponad 60% (Requeijo 2025). Niewątpliwie istnieje zależność pomiędzy tak wysokimi wartościami a sytuacją na Bliskim Wschodzie. W kontekście odbywających się w styczniu 2026 r. uroczystości zdobycia Granady protest w przestrzeni wirtualnej wyraziła jedna z organizacji wspierających stronę palestyńską w trakcie konfliktu w Gazie. Jej przedstawiciele posługiwali się podobną argumentacją, co wspomniane wyżej stowarzyszenie „Granada Otwarta”, dowodząc, że rekonkwista doprowadziła do strat kulturowych i tożsamościowych, a także przyczyniła się do cierpienia tysięcy osób (*Una controversia histórica...* 2026).

Trudno zarazem nie dostrzec, że odwołania do kulturowej spuścizny *Al-Ándalus* od lat nabierały również charakteru komercyjnego, który jest znamienny szczególnie dla rozwoju branży turystycznej. W miastach i miasteczkach liczne sklepy z pamiątkami prezentują bogatą ofertę rękodzieła i innych przedmiotów nawiązujących do muzułmańskiej przeszłości Hiszpanii. Artefakty i obiekty o dużej wartości historycznej i kulturowej, z których najbardziej okazałe znajdują się w Sewilli, Kordobie, Granadzie czy Maladze, stanowią nie tylko element pejzażu przestrzennego tych miejscowości, ale także utrwalają w świadomości zbiorowej nawiązania do wielokulturowości dawnej Hiszpanii.

Instrumenty przeciwdziałania islamofobii

W ciągu ostatnich lat w Hiszpanii zostały wdrożone liczne wielotorowe i komplementarne inicjatywy, mające na celu nie tylko powstrzymanie islamofobii, ale i zapobieganie rozprzestrzenianiu się nienawiści i dyskryminacji na tle rasowym, religijnym, etnicznym oraz narodowościowym. Są one rozwijane przez wiele podmiotów: władze centralne i lokalne, organizacje pozarządowe o różnym profilu i stowarzyszenia środowisk imigracyjnych. Na płaszczyźnie instytucjonalnej problemem tym zajmuje się np. Narodowe Biuro do Walki z Przestępstwami z Nienawiści (*Oficina Nacional de Lucha contra Los Delitos de Odio – ONDOD*). Organ ten, funkcjonujący przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, opracowuje ramowy kierunek poczynań w omawianym zakresie. Jego wyrazem był 1 i 2 Plan Działania przeciwko Przestępstwom Motywowanym Nienawiścią (*Plan de Acción contra los Delitos de Odio*), realizowany w latach 2022–2024. Obejmował on m.in. szkolenia dla funkcjonariuszy or-

ganów ścigania oraz stworzenie policyjnych pionów operacyjnych w zakresie zwalczania przestępstw tego rodzaju (Madryt i Malaga są przykładami miast, w których powołano specjalne jednostki). Kolejna edycja Planu dotyczy lat 2025–2028, a jej budżet przekracza 1,4 mln euro. Działania w ramach tej inicjatywy, obok szkoleń dla służb, monitoringu skali problemu, zapewnienia pomocy dla ofiar czynów motywowanych nienawiścią i rozbudowy instrumentów współpracy międzynarodowej, uwzględniają zarazem dynamikę ewolucji tego problemu m.in. pod kątem wykorzystania sztucznej inteligencji w prowokowaniu silnych emocji. Ważnym filarem przedsięwzięcia jest wspomniana współpraca w ramach UE w projektach finansowanych przez Komisję Europejską w zakresie identyfikowania i reagowania na te kwestie (*Inter-police and social cooperation against crime hate – CISDO, Sporting Cities Opposing Racism in Europe – SCORE, Combating Hate Speech – REAL-UP*), pomoc ofiarom tego typu przestępstw (*III Plan de Acción...* 2025). Wymienione Plany Działania przeciwko Przestępstwom Motywowanym Nienawiścią obejmowały cykliczne raporty diagnozujące ewolucję tych wyzwań w Hiszpanii, a także procedury ewaluacyjne wdrożonych rozwiązań.

Dodajmy, że w 2023 r. podjęto również starania ukierunkowane na zapewnienie efektywniejszej koordynacji pracy poszczególnych służb (policja, *Guardia Civil*) na szczeblu ogólnopaństwowym i lokalnym w zakresie rozpoznawania aktów nienawiści, identyfikacji sprawców oraz udzielania pomocy ofiarom. Inicjatywy te są bardzo potrzebne, zważywszy na decentralizację ustrojową Hiszpanii; należy pamiętać, że znaczna część kompetencji pozostaje w gestii władz regionalnych. Dlatego też efektywność przedsięwzięć tego typu zależy w dużym stopniu od zaangażowania podmiotów właśnie na szczeblu lokalnym.

Jak wspomniano, szczególnie ważnym obszarem szerzenia mowy nienawiści jest przestrzeń wirtualna, dlatego wiele inicjatyw zapobiegawczych sytuuje się w ramach platform internetowych i na nich koncentruje aktywność. Ilustracją takich poczynań jest uruchomiona w 2025 r. przez władze Katalonii specjalna aplikacja ukierunkowana na monitoring treści ksenofobicznych i homofobicznych w serwisach społecznościowych tak, aby w konsekwencji móc skuteczniej zapobiegać czynom motywowanym nienawiścią. Jak ważne jest to przedsięwzięcie, ilustrują dane: tylko w październiku 2025 r. wykryto około 52 900 wpisów i komentarzy tego rodzaju na platformach X, Facebooku, Instagramie, TikToku, YouTube, spośród których wiele miało wydźwięk islamofobiczny (González 2025).

Warto dodać, że w ostatnich latach w niektórych hiszpańskich miastach zrealizowano projekty współistnienia kulturowego, adresowane nie tylko do imigrantów. Ich ważną przesłanką było wypracowanie wielosektorowych stra-

teorii integracji społecznej, inkluzji i adaptacji środowisk o proveniencji imigranckiej, ale również konstruowanie płaszczyzn dialogu międzykulturowego i międzywyznaniowego, uwrażliwianie na odmienność oraz niwelowanie ryzyka przyswajania postaw radykalnych o różnym zabarwieniu i skali, zapobieganie nietolerancji, nienawiści i dyskryminacji na tle religijnym, narodowościowym, rasowym itp. Oto niektóre przykłady takich inicjatyw:

- Malaga (Andaluzja): 1. Przekrojowy Plan na rzecz Współistnienia i Prewencji przed Radykalizacją 2017–2020 (*I Plan Transversal por la Convivencia y la Prevención de la Radicalización Violenta 2017–2020*);
- Madryt: Opieka nad Ofiarami Nienawiści (*Servicio de atención a las víctimas de odio*) – 2016 r.;
- Madryt: Projekt Interwencji międzykulturowej (*Proyecto de Intervención comunitaria intercultural*) – 2015 r.;
- Fuenlabrada (okręg stołeczny): Program „Wymaż nienawiść” (*Programa Borra el Odio*) – 2012 r. ;
- Fuenlabrada (okręg stołeczny): Projekt mediacji międzykulturowej (*Proyecto de mediación comunitaria intercultural*) – 2011 r.;
- L'Hospitalet de Llobregat (Katalonia): Program pierwszego przyjęcia (*Programa de primera acogida*) – 2017 r.

Dobrym przykładem tych przedsięwzięć jest wspomniany plan zrealizowany w Maladze (*I Plan Transversal...* 2017). Obejmował on szeroki wachlarz poczynań promujących ideę tolerancji i akceptacji dla różnic kulturowych, np. organizację warsztatów dla funkcjonariuszy organów ścigania, poświęconych mediacji, przypadkom nienawiści na tle etnicznym, religijnym itp. Wiele z tych wydarzeń miało na celu przybliżenie specyfiki aksjonormatywnej społeczności o różnym pochodzeniu, przełamywanie negatywnych stereotypów i pogłębianie umiejętności komunikacyjnych, czemu służyły np. prelekcje na temat antysemityzmu, islamofobii czy chrystianofobii, rasizmu i różnych form dyskryminacji.

Podobnym założeniom są podporządkowane seminaria, konferencje naukowe i różnego rodzaju warsztaty. Przykładem takich inicjatyw jest organizowany w ramach Narodowego Programu Zapobiegania Islamofobii cykliczny kongres „Niwelując islamofobię” (*Desmontando la islamofobia*) odbywający się rokrocznie w różnych częściach kraju: m.in w listopadzie 2024 r. w Almerii (VI edycja), a w listopadzie 2023 r. i w październiku 2025 r. w Maladze (edycje V i VII). W trakcie spotkań dyskutowano o różnorodnych aspektach tego problemu, obejmujących m.in. sferę prawa, środków masowego przekazu, kwestii społecznych i ekonomicznych, a także podejmowano refleksję nad sposobami i kierunkami mierzenia się z tymi wyzwaniami.

Wymienione wyżej stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, zajmujące się pomocą dla imigrantów, prowadzą także działania monitorujące skalę tego problemu. Dzięki badaniom ilościowym i jakościowym umożliwiają one zapoznanie się z ich mechanizmami oraz przyczyniają się do opracowania rekomendacji służących zapobieganiu islamofobii i jej pochodnych. W odniesieniu do sygnalizowanych tu kwestii różnorodne formy pomocy oferują także Biura Wsparcia Ofiarom Przestępstw (*Oficinas de Asistencia a Víctimas de Delitos* – OAVD). Ich praca obejmuje płaszczyzny pomocy prawnej, opieki psychologicznej i działań ukierunkowanych na zapewnienie lepszej akomodacji w hiszpańskim społeczeństwie, w tym także wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa.

Podsumowanie

Na podstawie wyszczególnionych wyżej przypadków – zarówno pojedynczych incydentów zastosowania przemocy fizycznej, jak też prowadzenia narracji politycznej skierowanej przeciwko imigrantom, a szczególnie muzułmanom – można dostrzec nasilenie postaw islamofobicznych we współczesnej Hiszpanii. Skala tego problemu w pierwszej dekadzie XXI w. nie wyróżniała się na tle społeczeństw innych państw europejskich, jednak w ostatnim dziesięcioleciu, a szczególnie w dopiero co minionych latach, zarysowuje się jego tendencja wzrostowa (Valanzuela 2025). Ksenofobiczne przejawy agresji dotyczą także innych religii; w ostatnich latach znacznie zwiększył się zasięg postaw antysemitycznych.

Wyzwania społeczno-ekonomiczne oraz kulturowe związane z dynamiką przeobrażeń wielokulturowych w hiszpańskim społeczeństwie rezonują w antyimigranckim i islamofobicznym dyskursie radykalnej prawicy reprezentowanej przez partię *Vox*. Jakkolwiek wątki dotyczące stygmatyzowania islamu i muzułmanów wpisują się w narracje prowadzone również przez inne ugrupowania europejskie o podobnym profilu, to jednak Hiszpanię odróżniają odniesienia do przeszłości i pamięci historycznej, które legitymizują zastosowaną frazeologię polityczną. Odwołania do rekonkwisty i historii antagonizmu muzułmańsko-chrześcijańskiego (katolickiego) nie stanowią co prawda głównej płaszczyzny islamofobii, ale *expressis verbis* łączą współczesne wyzwania związane z imigrantami muzułmańskimi i ich potomkami z odniesieniami do archetypicznie konstruowanych animozji historycznych. Choć pierwszoplanowe miejsce zajmuje kwestia rzeczywistych i domniemanych wyzwań kulturowych, społecznych i ekonomicznych wynikających z koegzystencji ze społecznością-

mi odmiennymi kulturowo, to stanowiąca element sekurytyzacji procesów migracyjnych retroaktywność, a zarazem selektywność ujęcia okresu *Al-Ándalus* powraca w narracji nie tylko polityków partii Vox. Współczesne oblicze postaw islamofobicznych podsycają jednocześnie obawy przed ekstremizmem dżihadystycznym i fundamentalizmem religijnym.

Warto zauważyć, że problem islamofobii dostrzega w Hiszpanii wiele organizacji oraz instytucji, które podejmują różnokierunkowe poczynania na rzecz ograniczenia rozmiarów zjawiska z immanentnym jego elementem – dyskursem nienawiści. Jak bardzo negatywne skutki on niesie, widać nie tylko w środowiskach wyznawców islamu, dlatego też wdrażane są programy mające powstrzymać lub ograniczyć taki przekaz. Ich przykładem jest kilka edycji wspomnianego wcześniej Planu Działania przeciwko Przestępstwom Motywowanym Nienawiścią, opracowanego pod auspicjami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Przedsięwzięcia integracyjne i edukacyjne są realizowane przez różne podmioty na szczeblu lokalnym i pozarządowym. Wydają się one być najważniejszym *spectrum* działań podyktowanych potrzebą ograniczenia praktyk dyskryminacyjnych i stygmatyzacyjnych, dlatego pozostaje mieć nadzieję, że będą kontynuowane i że znajdzie się wystarczająca pula środków na ich kolejne edycje oraz na uruchamianie nowych inicjatyw, podobnych do wcześniej wspomnianych. Jednym z ważniejszych wyzwań w zakresie reagowania na te przejawy islamofobii jest niski odsetek zgłaszania takich przestępstw, co zapewne wynika z obaw ofiar tego typu incydentów, a także z ich przekonania o bezcelowości składania zawiadomień. Wymienione wyżej regulacje przyjęte w 2023 i 2024 r. nakładają większą odpowiedzialność w tym zakresie na organy ścigania, niemniej na tym etapie trudno oceniać, czy przyczynią się one do wzrostu liczby zawiadomień o przypadkach agresji werbalnej i fizycznej na wyznawców islamu w Hiszpanii.

Bibliografia

- I Plan Transversal por la Convivencia y la Prevención de la Radicalización Violenta de la Ciudad de Málaga 2017–2020*, J. Andrade Ruiz, R. Sarabia García (red.), Ayuntamiento de Málaga, Universidad de Málaga, Málaga 2017.
- III Plan de Acción contra los Delitos de Odio 2015–2028*, Ministerio del Interior, 2025, https://interior.gob.es/opencms/pdf/archivos-y-documentacion/documentacion-y-publicaciones/publicaciones-descargables/seguridad-ciudadana/3_plan-accion-delitos-odio_126250364_pdfWEB.pdf (dostęp: 04.10.2025).
- 9 de cada 10 musulmanes sienten discriminación al acceder un piso en España*, „Sociedad”, 24 de noviembre de 2020.

- Abdelkader E. (2017), *A Comparative Analysis of Islamophobia: France, UK, Germany, Netherlands, and Sweden*, „UCLA Journal of Islamic and Near East Law”, nr 16(1): 29-63. DOI 10.5070/N4161038735
- Álvarez-Miranda B., Eseverri-Mayer C. (2024), *From Moors to Muslims: evolution of the Spanish public debate*, „Revista de Estudios internacionales Mediterráneos”, no. 36: 28-56. <https://doi.org/10.15366/reim2024.36.002>.
- Aparicio Gómez R., C. Doménech Santos C. (2020), *Informe sobre la intolerancia y la discriminación hacia los musulmanes en España: recopilación de información y prácticas de lucha contra la islamofobia*, Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia, Madrid https://www.inclusion.gob.es/documents/6602794/6869137/InfDiscrMusul_20201210.pdf/ef41fe10-764d-ca84-6dd-2-1ad79ca0b04d?t=1752142982695 (dostęp: 02.03.2026).
- de Aristegui G., (2006), *La Quimera de Al-Ándalus*, Siglo XXI, Madrid.
- de Aristegui G. (2005), *La Yihad en España. La obsesión por reconquistar Al-Ándalus*, Madrid.
- Bobako M. (2017), *Islamofobia jako technologia władzy*, Universitas, Kraków.
- Casi la mitad del los musulmanes declara sufrir racismo e islamofobia en España*, <https://www.publico.es/sociedad/migracion/casi-mitad-musulmanes-declara-sufrir-racismo-e-islamofobia-espana.html> 2024 (dostęp: 18.09.2025).
- Campos Gómez J. F., Mas Zamora R., Vicente Giménez T. (2019), *Discriminación, comunidades gitanas y justicia restaurativa*, [w:] Hernández Pedreño M., Haz Gómez F. E., Gutiérrez Sánchez M. (red.), *Riesgo de exclusión social de la población gitana en España e intervención social*, Observatorio de la Exclusión Social, Universidad de Murcia 2019.
- Cheddadi El Haddad Z. (2024), *Emergencia de la islamofobia en el discurso político de Vox*, „Política y Sociedad”, no. 61(1): 1-12. DOI: <https://doi.org/10.5209/poso.83415>
- Climent Sanjuan V., Montaner Goetzenberger M. (2020), *Los partidos populistas de extrema derecha en España: Un análisis sociológico comparado*, „Izquierdas”, núm. 49: 910-931.
- Condenan a penas de prisión a siete personas en Melilla por publicar en redes mensajes de odio contra menores inmigrantes*, „Melilla Hoy”, 23 de septiembre de 2023.
- Contreras Mazario J. M. (2026), *Islamofobia i odio religioso en España*, „Laicidad y libertades”, 2026, núm. 16: 75-109.
- Dieste- Muñoz S., Tena Sanz E. (2024), *Derecha radical populista e islamofobia en Europa: el caso de Vox en España*, „Revista de Estudios Internacionales Mediterráneos”, núm. 36: 133-165. DOI <https://doi.org/10.15366/reim2024.36.006>
- van Dijk T. A. (2002), *Political Discourse and Ideology*, „Doxa Comunicación”, nr 1: 210-223.
- Dunmire P. L. (2012), *Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and Politics of Language*, „Language and Linguistics”, nr 6(11): 735-751. DOI: 10.1002/lnc3.365
- Gómez García P. (2011), *La confrontación entre islam y cristiandad. Perspectiva histórica y desafíos contemporáneos*, [w:] Ruiz E., Castillo J. N. (red.), *Mirada a los otros. Dioses, culturas y civilizaciones*, Arena Libros, Madrid.
- Gonzalez Ortega N. (2022), *La islamofobia: caracterización, creencias, construcción mediática y procesos de intergración*, „Cuadernos de Trabajo”, Bilbao, núm. 90: 1-44.
- González S., *Catalunya monitorizará los discursos de odio en las redes sociales con una nueva aplicación*, „elPeriódico.com”, 28 de noviembre de 2025, <https://www.elperiodico.com/es/politica/20251128/catalunya-monitorizara-discursos-odio-redes-sociales-aplicacion-124219504> (dostęp: 06.01.2026).
- EL OLRC documenta siete casos de ataques contra musulmanes en cinco meses*, 17 de junio de 2024, <https://libertadreligiosa.es/el-olrc-documenta-siete-casos-de-ataques-contra-musulmanes-en-cinco-meses/> (dostęp: 11.10. 2025).

- Encuesta sobre la intolerancia y discriminación hacia personas musulmanes en España*, Observatorio Español del Racismo y la Xenofobia, 30 de noviembre de 2020, <https://www.odina.es/biblioteca-resultados-encuesta-sobre-intolerancia-y-discriminacion-hacia-las-personas-musulmanas-en-espana-es.html> (dostęp: 19.10.2025).
- „España se constituye frente al Islam”: la ultraderecha agita la islamofobia en el Congreso y el Gobierno le responde, Cadena Ser, 11 de junio de 2025, <https://cadenaser.com/nacional/2025/06/11/espana-se-constituye-frente-al-islam-la-ultraderecha-agita-la-islamofobia-en-el-congreso-y-el-gobierno-le-responde-cadena-ser/> (dostęp: 22.01. 2026).
- Estudio demográfico de la población musulmana en España. Explotación estadística de la situación de los ciudadanos musulmanes en España referido a fecha 31/12/2023*, El Observatorio Andalusi, UCIDE 2025, <http://observatorio.hispanomuslim.es/estademograf.pdf> (dostęp: 01.10.2025).
- Fanjul S. (2002), *Al-Ándalus contra España. La forja del mito*, Siglo XXI, Madrid.
- Kosmynka S. (2024), *Senegalczycy w Hiszpanii – między integracją a separacją społeczną i kulturową*, „Historia i Polityka”, nr 49(56): 61-76. DOI 10.12775/HiP.2024.022
- Kosmynka S. (2020), *The Pakistani community in Spain: social and cultural challenges*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica”, nr 74: 111-123. DOI 10.18778/0208-600X.74.07
- Kosmynka S. (2021), „Uczyńmy Hiszpanię wielką”. *Partia Vox jako krystalizacja radykalnej prawicy na Półwyspie Iberyjskim*, „Przegląd Politologiczny”, nr 1: 87-101. DOI <https://doi.org/10.14746/pp.2021.26.1.6>
- Lipczak A. (2020), *Laja znaczy noc*, Karakter, Warszawa.
- López Á., *La Toma de Granada: entre gritos de „yo soy español” y „no hay nada que celebrar”*, „elDiario.es”, 02 de enero de 2019, https://www.eldiario.es/andalucia/granada/la-toma-granada-2019-extrema-derecha_1_1766889.html (dostęp: 29.08.2025).
- Moguer M., *‘Encontronazos’ por la Toma de Granada: „Gracias a los Reyes Católicos por una expulsión una religión que esclaviza a las mujeres”*, „El Español”, 02 de enero de 2025, https://www.elsepanol.com/espana/andalucia/20250102/encontronazos-toma-granada-gracias-reyes-catolicos-expulsar-religion-esclaviza-mujeres/913408996_0.html (dostęp: 29.09.2025).
- Pinzón Triana S. (2025), *Las dificultades para encontrar trabajo con hiyab: „Tienes un buen curriculum, pero no puedes llevar el velo”*, „El País”.
- Raport: *Resultados encuesta sobre intolerancia y discriminación hacia las personas musulmanas en España*, Ministerio de Inclusión, Seguridad Social y Migraciones, Madrid, 30 de noviembre de 2020.
- Requeijo A. (2025), *Los delitos de odio antisemita se disparan en España con una subida del 60%, según el Interior*, „El Confidencial”.
- Rodríguez A. (2025), *Granada Abierta tacha la Toma como ‘anarcónica, excluyente e incompatible con la Capitalidad’*, „Granada Digital”, <https://www.granadadigital.es/granada-abierta-toma-anacronica/> (dostęp: 09.03.2026).
- Sasot M. (2019), *Un consejal de Vox retira un busto de Abderramán III en un pueblo de Zaragoza*, „La Vanguardia”.
- Tus derechos frente al odio: Guía para denunciar la islamofobia. Programa Estatal de lucha contra la Infradenuncia en la discriminación Islamófoba*, Asociación Marroquí para la Intergración de Inmigrantes 2023.
- Una controversia histórica: una plataforma propalestina se opone a celebrar la Toma de Granada por la convivencia*, „elPeriódico”, 2 de enero de 2026, <https://www.elperiodico.digital/titulares/una-controversia-historica-una-plataforma-propalestina-se-opone-a-celebrar-la-toma-de-granada-por-la-convivencia-318379.html> (dostęp: 21.02.2026).
- Valanzuela J. L., *La islamofobia se dispara en España y aumentan las agresiones, pintadas y campañas de odio en solo cuatro meses*, „El Plural”, 15 de agosto de 2025, <https://www.elplural.com/socie->

dad/islamofobia-dispara-espana-aumentan-agresiones-pintadas-campanas-odio-solo-cuatro-meses_358522102 (dostęp: 10.03.2026).

Vallejo Espinar V., *Vox da un giro inesperado en las encuestas: nuevos apoyos y un perfil de votante diferente*, „ECD Confidencial digital”, 19 de septiembre de 2025, <https://www.elconfidencial-digital.com/articulo/politica/Vox-da-giro-inesperado-encuestas-nuevos-apoyos-perfil-votante-diferente/20250919095416980237.html> (dostęp: 28.02.2026).

Vox, Programa electoral para las elecciones autonómicas de 2019.

Dr hab. Stanisław Kosmynka, prof. UŁ, Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych (skosmynka@uni.lodz.pl)

Słowa kluczowe: islamofobia, Hiszpania, muzułmanie, Vox, imigranci, *Al-Ándalus*

Keywords: Islamophobia, Spain, Muslims, Vox, immigrants, *Al-Ándalus*

ABSTRACT

In recent years, Spain has witnessed a growing number of manifestations of Islamophobic attitudes, encompassing both verbal aggression and violent incidents against Muslims. This article analyzes the determinants of these attitudes and presents their nature, addressing specific dimensions of understanding Islamophobia. It also considers the anti-immigrant narrative of the Spanish radical right (Vox party), particularly its rhetoric directed against followers of Islam. The article also reflects on the importance of assessing the historical past (the centuries-long presence of Islam in the Iberian Peninsula and the Reconquista process) in the crystallization of contemporary Islamophobic attitudes. The ambiguity of historical memory is illustrated by the La Toma festival in Granada, which has often served as an example of a “battle for historical memory” over the years.

The text uses the method of document and report analysis, as well as elements of the discourse analysis method. The main conclusion is that contemporary Spain exhibits mechanisms for the development of Islamophobic attitudes similar to those found in other countries; however, on the Iberian Peninsula these are additionally reinforced by a discourse drawing a symbolic dichotomy between “our own” and “the other”, referring to historical archetypes.